

מהו המניע למלחמות שמשון בפלשתים?

תקציר

בתשובה על שאלת המחקר, המבקשת לברר, מה הניע את שמשון להילחם בפלשתים: סיבות אישיות, הכרוכות בו בלבד, או לאומיות, הקשורות בגורל עמו – נמצאו שלוש שיטות.

שיטת ההסוואה, אשר לפיה, פעל שמשון בסתר – ממניעים לאומיים, ובגלוי – ממניעים אישיים, מיישבת על הצד הטוב ביותר את כל הבעיות שהועלו במחקר. מבחינה זו היא עולה על השיטות האחרות. היא גם מעמידה את שמשון במקום מעצים יותר, שכן פעל מתוך מודעות ברורה וכאסטרטג יוצא-דופן.

גם השיטה, המציבה את ה' – כמניע 'עלילות שמשון', ולעתים גם ללא ידיעתו, ואפילו בניגוד לרצונו – משכנעת למדי, כי זו, כידוע, דרכו של מקרא בסוגיות רבות.

לעומת זאת, השיטה, המבחינה בין יסודות ראליים למיתיים – מיישבת באופן חלקי בלבד את שאלות המשנה, הנובעות משאלת המחקר, ולפיכך היא אינה משכנעת.

מבוא

הדיון בפרשת שמשון מתמקד לרוב בשאלת אישיותו: יש הדורשים אותו לשבח, ויש – לגנאי. במחקר זה לא ננקטה עמדה שיפוטית כלפי שמשון. עניינו – בבירור השאלה, כיצד ראה שמשון את עצמו: כמי שהושיע את עמו מיד פלשתים, או כמי שפעל מתוך יצר נקמנות אישי ללא כוונה 'פוליטית-מדינית' כל-עיקר.

יהיו שיטענו, שלמעשה אלו שני צדדים של אותו מטבע: הרואים בשמשון "נזיר א-להים" – יסבירו, שמעשיו היו לשם-שמים ולטובת עם ישראל, ולהפך, הסבורים, ששמשון הוא איש קל-דעת ופוחז, הרפתקן ואיש-מדנים – יסבירו, שכל מעשיו נבעו מנקמנות אישית. אף על-פי כן, עדיין יש מקום לבחון את שמשון מנקודת-המבט שהוצגה, וזאת – משתי סיבות:

א. מבחינת תוכן הדברים – אין חפיפה מושלמת בין שתי השאלות: ייתכן, שיהיה מי שיסביר את מעשי שמשון כרצף של אירועים, הנובעים מיצר נקמנות אישי – למרות היותו של שמשון "נזיר א-להים" ואיש קדוש מצד אישיותו. כמו-כן, הטענה, שגם אנשים ריקים ופוחזים יכולים לפעול ממניעים לאומיים ומתוך רגשות פטריוטיים – אינה מופרכת.

מילות מפתח: מניעים לאומיים; מניעים אישיים; הסוואה; יסודות מיתיים-אגדיים; עזת ה' היא תקום.

* המחברת היא סטודנטית במכללת שאנן.

ב. מבחינת המתודה, גם אם השאלות חופפות, הרי עצם הצגת השאלה בצורה שונה – מאירה את הכתוב באור אחר, ומעניקה לו זווית-ראייה חדשה – דבר, שאולי יביא גם לתובנות חדשות. יתר על כן, כאשר מנטרלים את הממד השיפוטי משאלת-המחקר, ניתן לבחון את הדברים באופן אובייקטיבי – בלי לחשוש להטית המחקר בעקבות החשש, שהתשובה על השאלה תציג את שמשון באור חיובי או שלילי.

המחקר מבקש אפוא לבדוק, מה הניע את שמשון להילחם בפלשתים: מניעים לאומיים או מניעים אישיים?

לשאלה ראשית זו – נלוות שאלות נוספות, כמפורט להלן:

* האם שמשון פעל מתוך דחף רגעי ואימפולסיבי או שמעשיו היו מכוונים ונעשו מתוך תכנון ומחשבה?

* האם לשמשון הייתה מטרה ברורה ומוגדרת?

* האם שמשון היה מנהיג ושופט (בעיני עצמו ובעיני אחרים) או זאב בודד, שלא נקט שום עמדת מנהיגות (רשמית או מעשית)?

מובן, ששאלת אישיותו של שמשון גם היא קשורה לשאלת המחקר, כעולה מהמוזכר לעיל.

עיון בפשוטו של מקרא

פשט הכתובים בפרקי שמשון אינו מציג תשובה חד-משמעית על השאלה שהצגנו. למעשה, ניתן לומר, שהכתוב מכיל סימוכין לכל אחת משתי האפשרויות, כפי שנראה להלן:

במקרא מופיעים שישה אירועי התנגשות (או מאבק) בין שמשון לפלשתים.

ננסה לנתח כל אחד מהמקרים מבחינת הקריטריונים הבאים:

* ההקשר של המקרה.

* ביטויים של שמשון ביחס לפלשתים.

* תגובתם של הפלשתים על המעשה.

כמו-כן, ננסה לנתח את הרקע הכללי של מעשי שמשון מבחינת הקריטריונים הבאים:

* יחסו הכללי של שמשון לפלשתים.

* יחסם של הפלשתים לישראל – בכלל, ולשמשון – בפרט.

* עמדתו של 'המספר המקראי' ביחס לפלשתים ולשמשון.

ההקשר של המעשה

ניתן לחלק את ששת האירועים הנזכרים לעיל – לשתי קבוצות: הראשונה מכילה תגובות-נגד ישירות על הפגיעות, שפגעו הפלשתים בשמשון, שנחשבות כנקמה, או פעולות של הגנה עצמית, לפי הפירוט הבא.

א. נקמת שמשון על פגיעה בו:

- * הכאת שלושים אנשים באשקלון לצורך תשלום החליפות למרעיו (יד 19-20).¹
- * שרפת שדות הפלשתים (טו 1-5).
- * שמשון נוקם את שרפת אשתו (טו 6-8).
- * הפלת בית דגון (טז 28-30).

ב. פעולות של הגנה עצמית:

- * הכאת אלף איש בלחי החמור (טו 14-16)
- * עקירת שערי עזה (טז 1-3).

בשתי הקבוצות הללו איננו מוצאים תכנית-פעולה שיטתית, המיועדת לפגוע בפלשתים ולהחליש את שליטתם בישראל. להפך, אלו פעולות ספונטניות, המתבצעות כתגובה על פגיעה או על סכנה ממשיות לשמשון עצמו.

מצד אחד, נראה אם כן, שפעולותיו של שמשון כנגד הפלשתים בוצעו על רקע אישי, ולא לאומי. מצד שני, בחלק מהמקרים נקמתו של שמשון בפלשתים אינה מוגבלת לאותם שפגעו בו, אלא מופעלת נגד הפלשתים באשר הם. לדוגמה, שלושים האנשים שהיכה באשקלון – לא היו קשורים כלל לאותם מרעים, ש"חרשו בעגלתו" של שמשון. שיוכם לפלשתים הביא למותם. היותם חלק ממכלול, שרק חלקו פגש בשמשון, הביא להכחדתם מהעולם.

ביטויים של שמשון ביחס לפלשתים

בחמש מתוך שש הפעולות, מתייחס שמשון אל אויביו בדיבור ישיר עמם או בדיבור עקיף עליהם.

- * טו 3: "נקיתי הפעם מפלשתים, כי עָשָׂה אני עמהם רעה".
 - * טו 7: "אם תעשון כזאת כי אם נקמתי בכם ואחר אחדלי".
 - * טו 11: "כאשר עשו לי, כן עשיתי להם".
 - * טו 18: "[...] ועתה אמות בצמא, ונפלתי ביד הערלים?!"
 - * טז 28: "ויאמר: ה' א-להים: זכרני נא [...], ואִנְקֵמָה נָקַם אחת משתי עיני מפלשתים".
 - * טז 30: "תמות נפשי עם פלשתים".
- בארבעה מתוך ששת הביטויים, מתייחס שמשון לעם הפלשתי בכללו. גם הביטוי, "כאשר עשו לי – כן עשיתי להם", מתייחס לעם הפלשתי, ולא לאנשים ספציפיים. נראה אם כן, שמשון 'העתיק' את איבתו מהאנשים שהרעו לו – אל כלל העם הפלשתי.

1. בכל האזכורים מספר שופטים יובאו פרק ופסוק, ללא ציון שם הספר.

תגובתם של הפלשתים על מעשי שמשון

בטבלה שלהלן מוצגות תגובות הפלשתים ביחס לכל אחד ממעשי שמשון:

תגובת הפלשתים	מעשי שמשון	
איך תגובה	הכאת שלושים איש אשקלון	1.
מאשימים את אשתו של שמשון ואת אביה ושורפים אותם.	שרפת שדות הפלשתים	2.
עולים בכוח צבאי על יהודה על מנת לאסור את שמשון.	הכאת הפלשתים שוק על ירך	3.
אורבים לו בעזה על מנת להורגו.	הכאת אלף אנשים בלחי	4.
משלמים לדלילה על מנת שתפתהו.	עקירת שערי עזה	5.
מרשים למשפחתו של שמשון לקחת את גופתו לקבורה.	הפלת בית דגון על יושביו	6.

ניתן לראות הדרגתיות והתפתחות בתגובותיהם של הפלשתים על מעשי שמשון:

בתחילה הם לא הגיבו על הכאת שלושים האנשים. לאחר מכן האשימו את אשתו ואת אביה. בהמשך ניסו לאוסרו, ולאחר שהוא הרג אלף איש בעת ההתנגדות למאסרו, התכוננו להורגו. בשום שלב לא נמצא תגובה מופרזת, שהייתה אולי מתבקשת, אילו הפלשתים היו רואים לפנייהם אדם, שמטרתו להילחם בהם, עד אשר יפרקו את עול שלטונם מעל ישראל. הפלשתים רודפים אך ורק אחרי שמשון ואינם מבצעים שום פעולת עונשין קולקטיבית בישראלים המורדים.² יתרה מזו, גם לאחר מותו של שמשון, אחרי שהוא הרג אלפים רבים מהם, הם לא התייחסו אליו כאל אויב דמוני, שקם להלחם בהם, אלא הרשו למשפחתו לקחת את גופתו לקבורה.

התנהגות זו מראה, שהפלשתים עצמם לא ראו בשמשון יריב, הנלחם בהם על רקע אידאולוגי-לאומי, אלא החשיבוהו כבריון, כפורע-חוק אלים, ששייך במקרה לעם היהודי.

יחסו של שמשון לפלשתים

יחסי-הגומלין בין הפלשתים לשמשון אינם מרמזים על איבה על רקע לאומי: שמשון אינו נמנע מלהתרוועע עם הפלשתים, להתחתן עם בנותיהם ולבלות בעריהם. נראה, שהוא מעדיף את חברתם על חברת בני עמו – עובדה קשה להסבר, אם אנו סבורים, שמשון רואה את עצמו כמי שנושא את דגל המאבק הלאומי בפלשתים.

2. פעם אחת ויחידה הפלשתים יוצאים לפעולה צבאית על היישובים הישראליים: כאשר הם רוצים לתפוס את שמשון, שמסתתר בסעיף סלע עיטם, אך גם שם מטרת הפעולה היא לכידת שמשון בלבד, וכשאנשי יהודה מציעים להם להביא את שמשון, הם לא נוקטים שום פעולה התקפית. יש להניח, שאם הפלשתים היו חושבים, שמשון פועל ממניעים לאומיים, הם היו חושדים בבני יהודה ולא היו מסכימים, שהם יעלו להם את שמשון. כמו כן, מן הסתם, הם היו עורכים מסע נקמה בישראלים, למען יראו וייראו, ומנסים לברר, אם ישנם קני-מרד נוספים שחייבים לבערם.

יחסם של הפלשתים לישראל ולמשון

האווירה הכללית, העולה מסיפורי משון, אינה מעידה על מתח, השורר בין ישראל לפלשתים. לחברה התמנתית אין בעיה מיוחדת לחתן תמנתית עם הזר הישראלי. גם דלילה³ אינה מוטרדת מהשתייכותו הלאומית של אהובה, וכמתואר, גם לאחר הפלת בית דגון, לא חששו קרוביו של משון להיכנס אל העיר הפלשתית ולהעלות את גופתו לקבורה.⁴

הערותיו של 'המספר המקראי'

לימספר המקראי ישנה עמדה ברורה ביחס לתפקידו של משון.

* בשורתו לאמו של משון, מצהיר המלאך, כי "הוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים" (ג 5). בפרספקטיבה היסטורית, הצהרה זו התאמתה כלשונה, מחד גיסא, שהרי משון אכן התחיל⁵ להושיע את ישראל מיד הפלשתים, אולם אין הכרח לומר, שזה היה המניע של משון בשעת מעשה.

מאידך גיסא, קשה להניח, שאמו של משון התעלמה מנבואה זו ולא גילתה לבנה מה הייעוד שהוטל עליו, ואם כן, גם אם נאמר, שמשון פעל על רקע אישי, יש להניח, שמשון היה מודע לשליחותו והושפע ממנה, גם אם לא הכיר בכך.

* אחד מפסוקי-המפתח בפרשה נאמר על-ידי 'המספר המקראי' – כהצדקה לנישואי משון עם התמנתית. כאשר אביו ואמו של משון מתרעמים על נישואיו עם בת עם זר, מצדיק המספר את המעשה – באומרו: "והם לא ידעו, כי מה' היא, כי תִּאָנֶה הוא מבקש מפלשתים" (יד 4). אמנם ישנו ויכוח בין הפרשנים מיהו נושא המשפט – הקב"ה או משון, אך בכל מקרה עולה מהפסוק בביורו, שהכוונה לפגוע בפלשתים הייתה קיימת כבר לפני שרשרת האירועים, שהחלה עם חתונת משון והתמנתית, ואם כך, הרקע לפעולות לא היה אישי, אלא לאומי.

* אחד ממטבעות-הלשון, הרווחים בספר שופטים, הוא "וישפוט את ישראל [...] שנה". ביטוי זה נאמר על אותן דמויות, שקמו והושיעו את ישראל מיד צריהם, ועל שמן נקרא הספר, "ספר שופטים".⁶ בלי להיכנס לדיון בשאלה, מהי אותה שפיטה שהשופט ביצע, ברור הוא,

3. הנחת רוב הפרשנים היא, שדלילה הייתה פלשתית (רלב"ג, אברבנאל, רד"ק, מלבי"ם). לעומת זאת, ישנם הסוברים, שהייתה דווקא עבריה (למשל, ארט, המניח שמשון לא היה קושר גורלו עם פעם נוספת עם פלשתית, לאחר שהסתכסך עם בני עמה. גם העובדה שהפלשתים מציעים לה כסף, ואינם פורטים על נימים לאומיים, כפי שעשו קודם לכן – מלמדת, שהייתה, כנראה עבריה. ראו: נ' ארט, 'קורא מודרני מול הסיפור המקראי', **בשדה חמד**, כג (תש"ם), עמ' 215-227. גם ליוור סבור כמותו. ראו: י' ליוור, 'דלילה', **אנציקלופדיה מקראית**, ב, עמ' 656). לדעתה של אמית, אפשר שהייתה ישראלית או כנענית, שכן לא גרה באחת מערי פלשתים (ראו: י' אמית, 'בנחל שורק ושמה דלילה', ג' גליל (עורך), **שופטים** (עולם התנ"ך), תל-אביב תשנ"ד, עמ' 132). לעומת זאת, במאמר מאוחר היא דוגלת בדעה, שאכן דלילה הייתה יהודאית (ראו: י' אמית, 'אני דלילה – קרבן של פרשנות', **בית מקרא**, מט, ג (תשס"ד), עמ' 18-1). הרמב"ם מדגיש, שנשותיו של משון התגירו ולא נשאר בגוינותן, אך גרותן לא הייתה שלמה (ראו: משה בן מימון, **משנה תורה הוא היד החזקה**, ירושלים תשכ"ב, הלכות איסורי ביאה, פרק יג, הלכה יד).

4. השו, למשל, את יחסם של הפלשתים לגופת שאול ובניו – שהיו ודאי אויבים לאומיים לפלשתים, ואת העובדה, שאנשי יבש גלעד היו צריכים להסתכן על מנת להביא את גופתו לקבורה (שמ"א לא 8-13).

5. ראו לעניין זה אצל ע' אמינוף, **שמשון הלך אחר עיניו**, ירושלים תש"ע, עמ' 50, משמעויות נוספות של "יחל" לפי חז"ל: החל ממוכן של התחלה ועד חילול.

6. ביטוי זה נאמר, בין היתר, על תולע בן פואה (י 1), על יאיר הגלעדי (י 3) ועל יפתח הגלעדי (יב 7).

השופט היה מנהיג ברמה זו או אחרת. על שמשון נאמר ביטוי זה לא פעם אחת אלא פעמיים (טו 20, טז 31) – ראייה לכך שלמשון היה מעמד של שופט ומנהיג, כלומר פעולותיו נתפשו על-ידי העם כמאבק בפלשתים על רקע לאומי.

לסיכום, להלן הראיות התומכות בכל אחת מהאפשרויות שנידונו:

פעולותיו של שמשון נבעו ממניעים לאומיים:

- * שמשון נוקם לא רק באלו שפגעו בו או רוצים להרע לו, אלא גם בפלשתים 'תמימים'.
- * שמשון מתבטא כלפי אויביו בביטויים בעלי אופי של טינה על רקע לאומי.
- * שמשון מוצג ומתואר (הן לפני לידתו והן לאחר מותו) כשופט ומושיע ישראל מיד הפלשתים.

פעולותיו של שמשון נבעו ממניעים אישיים:

- * הרקע לפעולותיו של שמשון הוא נקמה פרטית או הגנה עצמית. בשום פעולה שלו – לא ניכרת אסטרטגיה מתוכננת של פגיעה בפלשתים.
- * שמשון אינו רואה בפלשתים אויב, שיש להילחם בו, והראייה – הוא מתחבר עם הפלשתים ומתחתן בהם.
- * כאשר הפלשתים נוקטים אמצעים נמרצים לחסל את ההתקוממות העממית נגדם, פעולותיהם מתמקדות בשמשון לבדו.

ניתן אפוא לקבוע, שהכתוב אינו מציג תשובה חד-משמעית על שאלת מניעיו של שמשון.

יתר על כן, נראה, שהכתוב רומז, שלפעולותיו של שמשון היו כמה פנים: "למעשה, הקורא נותר תוהה מול הסיפור, האם בכלל מדובר פה על שופט או על אדם פרטי, והאם הייתה משמעות לאומית לאירועים אלו בזמנם. תמיהות אלו הן חלק אינטגרלי מהסיפור, והדילמה נותרת למעשה בלתי פתורה"⁷.

בהמשך הדברים נראה, שהפרשנויות השונות – כל אחת לפי דרכה – מיישבות את הסתירות השונות בכך שהן משייכות כל אחת לרובד אחר של הסיפור.

עיון בפרשנות

הגישה בחז"ל היא דו-מסלולית: מחד גיסא, מדרשים רבים מעידים על כך, שמשון היה מנהיג ושופט לאומי שלחם נגד שיעבוד הפלשתים.

כהוכחה – נסתפק בדוגמאות מייצגות.

מחד גיסא, בסוטה י ע"א קושר ר' יוחנן את ברכת יעקב לדרך לפני מותו לשמשון: "[...] ואמר רבי יוחנן: שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים, שנאמר: 'דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל' (בראשית מט 16). שמשון נתפס כמנהיג של עם ישראל, ולא כמנהיג רגיל, אלא כמי שאינו צריך עזרה מאחרים. הוא יכול לדון ולהושיע את העם לבדו – כמו הקב"ה, שדן את העולם יחידי.

7. ראו: ח' משגב, 'סיפורי שמשון: עיון ספרותי רעיוני', **הגיגי גבעה**, ה (תשס"ז), עמ' 128.

בהמשך דורש ר' יוחנן את שמו של שמשון: "שמשון – על שמו של הקב"ה נקרא, שנאמר: 'כי שמש ומגן ה' אלהים' (תהלים פד 12)", כלומר, כשם שה' מגן על ישראל, כך גם שמשון.

גם במדרש זה, בולטת החשיבות, שייחס ר' יוחנן לתפקידו הלאומי של שמשון.

בנוסף, בהעדר הערכה מקראית לתשועת ישראל ביד שמשון – השלימוה חז"ל, ש"אף הוא הגן על ישראל בדורו" (שם שם).

מאידך גיסא, ישנם מדרשים, המציינים שנטיותיו האישיות של שמשון גזרו את גורלו, כגון המדרש הידוע: "שמשון בעיניו מרד [...] לפיכך נקרו הפלשתים את עיניו".⁸ ר' יוחנן, הדורש בהקשר לעניין זה פסוק מהושע יד 10, קושר את שמשון לקבוצה,⁹ שכל 'גיבוריה' חטאו בעיניהם, היינו נגררו אחר תאוותיהם הפרטיות.

וכן מצאנו: " [...] לפי שתחילת קלקולו בעזה, לפיכך עונשו בעזה".¹⁰

נדגיש, כי איננו גוזרים את המקורות הללו לעניין הערכת מעשי שמשון, אלא לעניין מניעיו. "סופו העגום, כך אומרים חכמינו, נגרם בשל ראשיתו האומללה – דחפים ותאוות שלא יכול היה לכבוש", כלשון עירית אמינוף.¹¹

מתוך היחס הכפול אל שמשון בספרות חז"ל – עולים אפוא מניעים לאומיים ואישיים כאחד, אף כי הרושם הוא, שמניעיו הלאומיים העסיקו את חז"ל יותר, עד שקבעו ש"דן ידין עמו, אינו אלא שמשון, ושמשון אינו אלא דמות כיסוי [...] לשמעון בר כוכבא, מחולל המרד ברומאים",¹² שבוודאי פעל מסיבות לאומיות מובהקות.

פרשנות מאוחרת יותר מהלכת בנתיבים דומים. חלק מהפרשנים דנים בשאלה הנידונה באופן ישיר, חלקם – באופן עקיף וברמז, אגב פרשנותם הכללית לסיפורי שמשון או דיונם בשאלות אחרות.

להלן תמצית השיטות הפרשניות השונות:

1. שיטת 'ההסוואה'

הדוגלים בשיטה זו סבורים, שכל פעולותיו עם הפלשתים ובנותיהם היו חלק מהאסטרטגיה¹³ הכוללת של פגיעה בפלשתים על רקע שליטתם בישראל. אליבא דשיטה זו, החשיב שמשון את עצמו כמושיעם של ישראל מיד פלשתים, ופעל כל ימיו כדי למלא שליחות זו. אולם מאחר שבמילוי השליחות היה כרוך סיכון רב, לא רק לשמשון עצמו, כי אם גם לעם ישראל, שהרי אם הפלשתים היו חושדים, שבישראל קמה תנועת מרי, שמטרתה להסיר את שלטון הפלשתים

8. בבלי, סוטה ט ע"ב. השו"ת ירושלמי, סוטה פרק א הלכה ח, יז ע"א: "שמשון הלך אחר עיניו [...] לפיכך נקרו פלשתים את עיניו". מרד קשה מ'הלך אחרי'. מרי מעיד על בגידה מודעת במוסכמות ו/או בישות-על, ואילו 'הליכה אחרי' אינה בהכרח נשלטת.

9. לוט, אשת פוטיפר, שכס בן חמור. ראו בבלי, הוריות י ע"ב; שם, נזיר כג ע"א.

10. ירושלמי, סוטה פרק א הלכה ח, יז ע"ב.

11. אמינוף (לעיל הערה 5), עמ' 79, וראו הוכחותיה לעניין זה בעמ' 79-83.

12. אמינוף (שם), עמ' 153.

13. או התחכמות, כלשון הרלב"ג, בפירושו ל-יד 4-1. ראו: מ' כהן (עורך), מקראות גדולות הכתר: ספר יהושע - ספר שופטים, רמת-גן תשנ"ב.

מישראל, הם לא היו מהססים לפגוע בכל העם על מנת לדכא את המרד – נאלץ שמשון למצוא דרך, שתאפשר לו מצד אחד – לפגוע בפלשתים, ומצד שני – לא לעורר את חשדם. האסטרטגיה שנבחרה אם כן הייתה אסטרטגיית ההסוואה, והרציונל שהנחה אותה היה פשוט: שמשון יעמיד פנים – כמי שהתערה בתרבות הפלשתית. הוא יבלה עם הפלשתים ויתחתן עם בנותיהם, אולם בכל הזדמנות, שתהיה לו לפגוע בפלשתים, הוא יעשה זאת, אגב הצגת פעולותיו באופן שהן תִּכְאֵינה כפעולות על רקע אישי בלבד. כך, הפלשתים לא יחשדו, שבישראל ישנה תנועת מרי ולא יפגעו בה.

היסוד לפירוש זה הוא הפסוק, שכבר הוזכר לעיל – "והם לא ידעו, כי מה' היא, כי תִּאָנֶה הוא מבקש מפלשתים" (יד 4). מבקש התואנה הוא שמשון עצמו: הוא מתכנן את הנישואים ואת התערותו בתרבות הפלשתית, כדי שהם יספקו לו תירוצים לפגוע בפלשתים, כלשונו של אברבנאל: "[...] להגיד, שעשה הקב"ה סיבה לשינקמו ישראל מפלשתים, ולא בדיהם, כי אם ביד שמשון, ושלא יעמוד ברשותם, כי אם ברשות פלשתים אף בעת הנקמה, באופן שלא ימצאו הפלשתים תואנה על ישראל לזה, אבל יהיה מיוחס העניין לשמשון לבדו"¹⁴.

לשיטת אברבנאל, שמשון מצטרף לדמויות נוספות, שנקטו דרך דומה – כדבריו: "מצאנו פעמים רבות בסיפורי הנביאים, שהיו עושים פעמים דברים אשר לא כדת, כדי שיצא מהם עבודת האל יתברך, כעניין אליהו בהר הכרמל [...]".

לפי גישה זו, מסתלקות מאליהן כל הראיות, שמנינו לכך שפעולות שמשון היו על רקע אישי:

- * פעולותיו של שמשון אכן היו על רקע של נקמה פרטית או הגנה עצמית, אך כל זה, מפני שמשון רצה, שכך יחשוב המתבונן מבחוץ. הכוונה האמיתית בכל פעולותיו הייתה לפגוע בפלשתים על מנת לערער את שלטונם.
- * שמשון לא נמנע מלהתחבר עם הפלשתים ולהתחתן עם בנותיהם, משום שזאת הייתה האסטרטגיה מלכתחילה – ליצור הזדמנויות לפגיעה בפלשתים באופן כזה שהם יחשבו, שהדברים קרו מטעמים אישיים, ולא לאומיים.
- * התכנית של שמשון הצליחה. למעשה, לכל אורך הדרך לא חשדו הפלשתים בשמשון ולא האמינו, שקיים מי שרוצה לערער את שלטונם, וזאת הסיבה, שהם לא פעלו נגד ישראל – כדי למגר את המרד.

לפי גישה זו, ניתן לענות גם על השאלות הנוספות ששאלנו.

התשובה על השאלה, האם שמשון פעל מתוך דחף רגעי או שהייתה לו אסטרטגיה, היא חיובית: לשמשון אכן הייתה אסטרטגיה ברורה, והוא תכנן ויישם אותה בהצלחה מרובה.

אשר לשאלה, אם הייתה לשמשון מטרה ברורה ומוגדרת, ואם כן, מה הייתה אותה מטרה – נציע תשובות אחדות. שאלה זו היא בעלת חשיבות מרכזית, משום שאם שמשון פעל כנגד הפלשתים כזאב בודד וללא עזרה מעמו, ודאי הוא, שלא היה לו סיכוי להסיר את שלטון הפלשתים מעל ישראל. ואם כן התשובות על השאלות: מה הייתה מטרתו, ומה הוא רצה להשיג – מעניינות מאוד.

14. בפירושו ל-יד 1. השו"ת מלבי"ם בפירושו ל-יד 4 ("שאם היה מתגרה עמהם, או היו פלשתים שופכים חמתם על ישראל. לכן סיבב, שיחשבו שהשנאה של שמשון היא בעבור אשתו, לא בעבור שחרה לו על ממשלתם על ישראל אחיו" (ראו: מ"ל מלבי"ם, שופטים, ירושלים תשל"ג). השו"ת הכהן, **ממשה עד עזרא**, ב, ירושלים תשס"ג, עמ' 25 "[...] בדרך החיתון עם בנותיהם, הצליח לערער את שלטונם במסוה של מי שנוקם את נקמותיו האישיות על רקע משפחתי").

להלן חלק מהן :

- * שמשון ביקש להינקם מאויביו, על מה שעוללו לישראל.¹⁵
- * שמשון אינו מבקש להביס את הפלשתים ולסלק את שלטונם. מטרתו היא להתחיל להושיע את ישראל, ואת זאת הוא עושה על-ידי פעולות גרילה, שימרטו את עצביהם של הפלשתים ויתישו את כוחם, עד שלא יוכלו לשאת עוד את סבלם.¹⁶
- * מטרתו של שמשון היא לזרוע את ניצני המרד בבני-ישראל. נראה, שבני-ישראל אינם מוטרדים מהעובדה, שהפלשתים מושלים בהם, וכי המצב הקיים אולי נוח להם. הראיה לכך היא, שאנשי יהודה מתגייסים לעזור לפלשתים ומוסרים לידם את שמשון. בפעולותיו ניסה שמשון להצית את ההכרה הלאומית בבני-ישראל, כדי שבבוא היום הם יקומו ויפרקו את עול הפלשתים מעליהם.¹⁷

שאלת אישיותו של שמשון

כל גישה, שמניחה כי שמשון פעל ממניעים לאומיים – צריכה להתמודד עם שאלת אישיותו של שמשון, משום שעליה ליישב בין תודעת השליחות, שמשון פועל מכוחה, לבין מעשיו, הנראים כמעשים של איש הולל ופוחז.

יתר על כן, תוכן שליחותו הלאומית נמסרה על-ידי המלאך בד בבד עם הוראת הנזירות, כלומר יש קשר הדוק בין הנזירות, שנובעת ממניעים דתיים, לבין שליחות שמקורה לאומי, ולא ניתן לקיים את זה ללא זה. לפיכך, יש להסביר את הפער בין העובדה, שמשון מילא את שליחותו הלאומית – לבין התנהגותו הדתית, אשר, לכאורה, לא הלמה את שליחותו.

להלן פתרונותיה של שאלה זו :

- * אברבנאל¹⁸ מסביר, שמשון הורה היתר לעצמו לעבור על הלכות מסוימות, על מנת שיוכל לקיים את שליחותו. דברים דומים מצאנו אצל נביאים אחרים – כדוגמת אליהו, שהקריב בבמה כדי להחזיר את ישראל בתשובה ולהרחיקו מעבודת-הבעל.
- * הרב אבינר¹⁹ מוסיף על דברי אברבנאל ומסביר, שכל מעשיו של שמשון היו בהוראה של הקב"ה: שמשון קיבל בנבואה את כל ההוראות הנוגעות לפעילותו, ולכן אין כל פער בין שליחותו הלאומית לבין התנהגותו האישית. את כולן הוא עשה בהוראה מה'. ההוכחה לכך היא, שה' עושה לשמשון נסים בכל פעם, שהוא זקוק להם, והרי לא ייתכן, שהנסים יעשו למי שהולך בדרך לא ישרה.

אולם הסברים אלו מעלים שאלה חדשה: אם מה שעשה שמשון היה על-פי הקב"ה בנבואה (או בהסכמתו של הקב"ה), מדוע סופו כה טרגי? מדוע נתפס שמשון – כמי שחטא בכך שהתחתן עם

15. מלבי"ם (לעיל הערה 14).

16. ראו: ש' אבינר, נסיכי אדם: אישים בישראל, ירושלים תש"ס, עמ' 64.

17. ראו: י' מאלץ, שיעורים בספר שופטים בחטיבת הביניים בבית הספר הממלכתי-דתי, ירושלים תשנ"ז, עמ' 125.

18. בפירושו ל-י. ראו: י' אברבנאל, פירוש על נביאים ראשונים, ירושלים תשט"ו.

19. אבינר (שם), עמ' 63, 67.

בנות הפלשתים, וכתוצאה מכך נהרג על ידם?²⁰

התשובה על הקושי היא, שחטאו של שמשון לא התבטא בדך, שהוא בחר בה, אלא בכך שבשלב כלשהו הוא סטה מדרך זו. הסטייה מן הדרך התבטאה בעובדה, שהוא התערב עם בנות פלשתים לא רק למען המטרה של נקמה בפלשתים, אלא גם למען הנאתו הפרטית, כסברת אברבנאל, או בכך שהוא הניח לדלילה לפתותו וגילה לה את סודו, כדברי הרב אבינר.

האם שמשון נתפס כשופט ומנהיג על-ידי בני ישראל?

על שאלה זו אין תשובה מוסכמת וחד-משמעית. חלק מהפרשנים, כאברבנאל, גורסים, שאכן בני-ישראל הבינו את מעשי שמשון ומינוהו לשופט עליהם, ואילו אחרים, כרב אבינר, גורסים, שמשון היה מנודה בחייו לא רק על-ידי הפלשתים, אלא גם על-ידי אחיו היהודים, וודאי שלא מינוהו לשופט ומנהיג עליהם.

השוו, למשל, את רצון בני שבט יהודה להסגירו לפלשתים (טו 9-14).

שיטת ה'הסוואה' היא שיטה רווחת בפרשנות הקלסית. נקטו אותה פרשנים בני דורות קודמים, כדוגמת אברבנאל ומלבי"ם, כשם שבחרו בה גם פרשני זמננו, כדוגמת הרב אבינר.

2. שמשון – האיש והאגדה

שיטה זו מזהה שני רבדים בסיפורי שמשון: ההיסטורי והמיתי.²¹

הרובד ההיסטורי, הראלי – מספר על איש בשם שמשון, אשר הסתבך עם בנות הפלשתים, וכתוצאה מכך נלחם והרג הרבה פלשתים – במותו יותר מאשר בחייו. שמשון האיש לא היה שליח, שנשלח להושיע את העם וגם לא ראה את עצמו כמיועד לתפקיד זה. "אין הוא יוצא אל המערכה בכוונה תחילה לגאול את שבטו או את עמו מיד צר. תגרותיו עם הפלשתים נובעות תמיד מתוך סכסוכים אישיים. הסיפורים [...] הם ביסודם סיפורים על שלוש נשים פלשתיות, שבעטין הוא בא במגע עם הפלשתים [...]".²²

הרובד המיתי-אגדתי, מניח, כי לאחר מותו, הפכו חייו של שמשון לאגדה בפי העם. סיפורים על

20. ראו דברי המשנה: "שמשון הלך אחר עיניו. לפיכך ניקרו פלשתים את עיניו" (סוטה, א ה; השו"ב בבלי, סוטה ט ע"ב). סופו של שמשון נתפס כעונש מידה כנגד מידה על חטאו, שהתחנן עם התמנתית שישרה בעיניו.

21. שיטה זו – מקורה באסכולת ביקורת המקרא, אשר מציגה את הדברים באופן שונה מעט: הרובד האגדתי – אין מקורו בסיפור אורגני אחד, המהווה ביטוי לרוח הישראלית המקורית, אלא עיבוד מאוחר של עורך התנ"ך, שרצה להפקיע את היסודות המיתולוגיים, שרווחו באגדות העממיות, ולכן הוא עיבד את סיפורי שמשון באופן שיתאמו לאמונה המונותאיסטית ולהיסטוריה הישראלית, כפי שהוא רצה להציגה. אמית (לעיל הערה 3, **בית מקרא**, עמ' 12) מצטרפת לסבורים, כי ביסוד סיפורי שמשון עומדות מסורות מיתולוגיות. למקצת מהסיפורים יש הקבלות במיתולוגיה היוונית (בייחוד בסיפורים על הרקולס, שאליהם התייחס כבר אבסכיוס מאבות הכנסיה), אשר עברו עיבוד, שמגמתו להציג את אלהי ישראל כמקור הכוח היחיד, המביא תועה באמצעות גיבורים אנושיים. סקירה תמציתית של פרשנות המיתוסים, שנמצאה מוטעית, אף על-פי שחזרו אליה שוב ושוב – ניתן למצוא אצל י"ש ליכט, 'שמשון', **אנציקלופדיה מקראית**, ח, עמ' 192-193. ראו עוד אצל אמינוף (לעיל הערה 5, עמ' 61, הערה 27), המזכירה את ספרה של גלפז-פלר (פ' גלפז-פלר, **נשים עליך שמשון**, תל-אביב תשס"ג). גלפז-פלר ציטטה חלקים מעבודת מוסמך של אמינוף (ע' אמינוף, 'בעית דמותו של שמשון בספרות חז"ל ותקופתם', עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשל"ה) ללא הזכרת המקור. במחקר זה מוצגת שיטתו של קויפמן, אשר מתפלמס עם ביקורת-המקרא וטוען, שהתנ"ך – ובכללו סיפור שמשון – אינו פרי עבודת עריכה מאוחרת, אלא הוא משקף את האמונות ואת ההיסטוריה הישראלית המקורית. לגבי הדיון העקרוני בשאלת המחקר: האם שמשון פעל ממניעים אישיים או לאומיים – אין הבדל ממשי בין שתי הגישות. ראו: י' קויפמן, **ספר שופטים**, ירושלים תשכ"ב.

22. קויפמן (שם), עמ' 235.

הגיבור רב-הכוח, שנלחם עם הפלשתים הכובשים השנואים והרג בהם מכה רבה, הציתו את דמיונו של העם, וכך התגלגל הסיפור בפי העם לסיפורו של שליח, שנשלח על-ידי הקב"ה להילחם בפלשתים ולהושיע את בני ישראל מידם.

לפי זאת, שמשון לא פעל ממניעים לאומיים, אלא אישיים, אולם מכיוון ש"הפלשתים היו אויב לאומי [...] והסיפורים על נקמות שמשון בהם התפשטו בכל השבטים, הפכו סיפורי שמשון, למרות אופים המיוחד, האישי-מקומי, לסיפורים לאומיים".²³

לפי שיטה זו, כל הראיות, שהתיימרו להוכיח שמשון פעל מטעמים לאומיים – מתבטלות, משום שהן מתבססות על חלקים בסיפור, שאינם חלק מהסיפור המקורי של חיי שמשון, אלא תוספות, שנוספו על-ידי האגדה העממית או על-ידי כותב הספר.²⁴

אם נבחן את השאלות, שהצגנו בתחילת הדיון, לאור גישה זו, נגלה, כי לשמשון לא הייתה שום אסטרטגיה ותכנית, הוא פעל מתוך דחף רגעי של יצר נקמה, וכמו-כן לא הייתה לשמשון מטרה מעבר לרצונו לנקום ולהתל בפלשתים שהרעו לו.

אשר לאישיותו, שמשון האיש היה איש-מדנים ורודף תגרות ונשים. אישיותו הצבעונית היא שרקמה את הסיפורים המיתיים.

ובתשובה על השאלה, האם נתפש כמנהיג על-ידי בני עמו – סבורים הדוגלים בדעה זו, כי שמשון לא היה מנהיג ושופט של עמו, אולם לאחר מותו, עיטרה אותו האגדה העממית בכתר שופט, שנלחם בפלשתים והחל להושיע את ישראל מידם.

3. עזת ה' היא תקום

מיכל גור-אריה סבורה, כי שמשון נועד להושיע את ישראל מיד הפלשתים, כבר ברחם אמו, אבל הוא עצמו אינו מכיר ביעודו, וכל ימיו הוא מנסה להתנער ממנו. גור-אריה מזכירה לקורא, כי הסיפור המקראי בנוי בשני מפלסים:

בראשון זורמת העלילה בגלוי, ובשני זורמת השקפת עולם מסוימת, "כמי תהום שיש לחזור אליהם, על מנת לגלותם. אולם יש ולפתע, עקב אירוע מזעזע, עולים ומתגלים מי התהום [...] וכך מגלה הקורא, כי כל שאירע לשמשון הוליכו למטרה האחת: למלא שליחות שהוטלה עליו [...]".²⁵ ייעוד וגורל שהוטלו על אדם, יתמלאו בסופה של דרך, גם אם ינסה להימלט הימנה.²⁶

גור-אריה מזכירה את דברי אברהם קריב בעניין זה: "[...] לצורך תשועת ישראל הופקד בידו (=בידי שמשון) פיקדון ממין חדש – גבורה... אולם גבורה... בהיותה יתרון כוח שבגוף, נותנת שליטה יתירה לגוף על הנפש ומושכת את האדם לצד האינסטינקטים הנמוכים שבו...".²⁷

אליבא דשיטה זו, לשמשון לא היה כל רצון לפגוע בפלשתים, וודאי שלא תכנן שום אסטרטגיה

23. קויפמן (שם), עמ' 42.

24. ראו: י' זקוביץ, **חיי שמשון**, ירושלים תשמ"ב, עמ' 239.

25. ראו: מ' גור-אריה, **ונהפוך הוא: על דמויות מארבעה סיפורים במקרא**, תל-אביב תשמ"ד, עמ' 28.

26. גור-אריה (שם, שם) מזכירה דמויות דומות, לדידה, מבחינה זו, כיוסף וכמרדכי.

27. גור-אריה (שם), עמ' 29.

כזו. אדרבה, כל ימיו הוא ניסה להתערות בתוכם, להיות חלק מהם ולהתקבל לחברתם. אלא, שגם שמשון הגיבור לא יכול היה לברוח מהגורל שנועד לו, וכך – למרות כל ניסיונותיו לחמוק מהייעוד, הוא מגשימו בעל-כורחו, כאשר שוב ושוב הוא מוצא עצמו במסלול של התנגשות עם הפלשתים ומלחמה בהם, עד לסוף המר של מותו.

מיכל גור-אריה, המנתחת את רגשותיו של שמשון כלפי הפלשתים, מציגה פרופיל פסיכולוגי שכיח בחוויה האנושית: רגשותיו של שמשון כלפי הפלשתים היו רגשות אמביוולנטיים של משיכה, מצד אחד, ושנאה-דחייה – מצד שני. שמשון, שגדל במחנה הפליטים של שבט דן,²⁸ נשא כל ימיו את עינו לעולם האחר – העולם של החזקים והעליונים – הפלשתים: מחד גיסא, הוא רצה להידמות אליהם ולהתקבל על-ידם כאחד משלהם, אך מאידך גיסא, ככל שהוא נתקל ביחס של דחייה והשפלה מצד הפלשתים, גברו בלבו רגשות השנאה לאותם החזקים – שנאה, שחש כל מי שחוה אי-פעם דחייה והשפלה מצד החזק ממנו.

שמשון ההרפתקן, לדעתה של גור-אריה, הופך לדמות טרגית, אולם מסיים את חייו כדמות הרואית:

"המוות שהוא סוף פעילות, הופך אצלו לשיא הפעילות. כאן סיים את שליחותו וכאן מילא את ייעודו. כאן גם הסתיימה בדידותו [...] מבין החורבות של מקדש עזה מוצאת גופתו [...] הבן האובד חזר אל ביתו. המיועד מילא (את) ייעודו".²⁹

נקמתו של שמשון אם כן לא הייתה על רקע אידאולוגי-לאומי, אלא על רקע אישי-חברתי. זו הייתה נקמתו של הדחוי בחברה שדחתה אותו, ושנאתו לחברה מצאה פורקן בפגיעה בכל מי שהיה שייך לאותה חברה, אבל בו-זמנית, נקמתו האישית של שמשון חפפה למעשה לייעודו – להיות מי שיחל להושיע את ישראל מיד הפלשתים.

לאור גישה זו ננסה לבחון, את הראיות שמנינו לפי הדעה, שמעשי שמשון היו על רקע לאומי:

- * שמשון נוקם לא רק באלו שפגעו בו או רוצים להרע לו, אלא גם בפלשתים 'תמימים'. כמו-כן, אנו רואים, שמשון מתבטא כלפי אויביו בביטויים בעלי אופי של טינה שרקעה לאומי. נכון הוא, שמשון פיתח, בסופו של דבר, שנאה לפלשתים, אך לא הייתה זו שנאה לעם הפלשתי – שנאה, שמקורה לאומי ואשר מביאה למעשים בעלי מטרה פוליטית-מדינית. זו הייתה שנאה לחברה הפלשתית – שנאה בעלת רקע חברתי גרדא, שנולדה בשל העלבון, שנגרם לו בשל דחייתו על-ידי הפלשתים. שמשון ביצע "השלכה" לשנאתו מהיחיד – אל כל הפלשתים באשר הם.
- * שמשון מוצג ומתואר (הן לפני לידתו והן לאחר מותו) כשופט ומושיע ישראל מיד הפלשתים.

28. הטענה, שמשון גדל ב"מחנה פליטים", נסמכת על צירוף של כמה עובדות: אנו יודעים, ששבט דן לא הצליח לרשת את רוב נחלתו, כי האמורים לחצו אותו להר (שופטים א 34). כתוצאה מכך שלשבת דן לא הייתה נחלה, אנו מוצאים, שהם פנו להפש נחלה במקום אחר (שופטים יח). ישנם מספר אזכורים על "מחנה דן" ששכן בין צרעה ואשתאול – ערי-גבול בין נחלות יהודה ודן. מכל הנ"ל מצטיירת תמונה של שבט שלם, שלא הצליח להתיישב בנחלתו, אלא התגורר במגורים עראיים (מחנה) בגבול הנחלה, עד שהצליח למצוא לעצמו נחלה קבועה בצפון הרחוק. במחנה הזמני הזה גדל שמשון – "ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול" (שופטים יג 25). השור: מ' נאור, המקרא והארץ, תל-אביב תשי"ד, עמ' 145; קויפמן (לעיל הערה 21), עמ' 249-250; א' שושנה, דרך בינה: פירוש לספר שופטים, מהדורה מחודשת ומורחבת, ירושלים תשס"ג, עמ' רה; י' אמית, שופטים (מקרא לישראל), תל-אביב תשנ"ט, עמ' 227.

29. גור-אריה (לעיל הערה 25), עמ' 35.

הצגתו של שמשון כמושיע והכללתו עם שאר השופטים-המושיעים נובעת מהעובדה, שזה היה ייעודו – להילחם בפלשתים, ומכיוון שבסופו של דבר הוא הגשים את הייעוד הזה – גם אם לא מדעתו ומרצונו – נכלל סיפורו בספר שופטים, והוא הוצג כשופט ככל השופטים.

נבחן את השאלות הנוספות שהוצגו בתחילת הדיון :

בתשובה על השאלה, האם פעל שמשון מתוך דחף רגעי או שהייתה לו אסטרטגיה – נשיב, כי פעל מתוך דחף רגעי של יצר נקמה, ולא על-פי אסטרטגיה מתוכננת מראש.

דין דומה לשאלה, אם הייתה לו מטרה מוגדרת, ומה הייתה אותה מטרה. לשמשון לא הייתה מטרה מעבר לרצונו לפגוע באלה שדחו והשפילו אותו.

לפי גישה זו, אישיותו של שמשון, שנמשך לתענוגות-החיים של הפלשתים ולמסיבותיהם, הייתה הגורם המרכזי להסתבכויותיו.

ובתשובה על השאלה, אם נתפש כמנהיג על-ידי בני עמו – ברור הוא, שלפי שיטה זו, שמשון לא היה מעולם מנהיג ושופט של עמו. הדבר נכון הן בחייו והן לאחר מותו. הכללתו בין השופטים אינה נובעת ממנהיגותו, אלא בשל תוצאות מעשיו, שהביאו במידה מסוימת סוג של ישועה לעם ישראל.

גם אררט סבור, שמשון אכן פועל ממניעים אישיים בלבד, ולא ממניעים לאומיים.

כמו בגישת 'ההסוואה', המפתח לפירוש זה הוא הפסוק "והם לא ידעו, כי מה' היא, כי תואנה הוא מבקש מפלשתים" (יד 4). אולם בניגוד אליה, מבקש התואנה איננו שמשון, כי אם הקב"ה. "בהערה קצרה זו – המשובצת אל תוך הסיפור המקראי בראשיתו – נותן לנו המספר את ראייתו [...] ב'ספירה האנושית' ילך שמשון אחר עיניו, והתנגשותו עם הפלשתים תהיה במישור האישי, אולם תוצאות הדברים – במישור הלאומי (ערעור תוקפם של הפלשתים) – תבוא שלא בטובתו, וזוהי ה'ספירה האלוקית' של האירועים".³⁰

לפי גישה זו, המפתח להבנת פרשת שמשון נעוץ בעיקרון היסטוריוסופי-מקראי חשוב: אישים, הפועלים מתוך מניעים ואינטרסים פרטיים שלהם, מוּנְעִים למעשה על-ידי ה', המשתמש בהם כדי להגשים את המהלך ההיסטורי הרצוי. עיקרון זה מופיע במקרא פעמים רבות.

נזכיר כאן שתי דוגמאות למימוש במקרא :

* יוסף נמכר על-ידי האחים בשל מניעים ארציים לחלוטין: הם מקנאים בו ושונאים אותו. אולם במישור גבוה יותר, יוסף נמכר, כדי שבסופו של דבר, לאחר שיעבור גלגולים רבים ויתמנה למשנה למלך, יוכל לפרנס את אביו ומשפחתו בשנות הרעב.³¹ הדבר נאמר במפורש על-ידי יוסף לאחיו: "[...] ואתם חשבתם עלי רעה, א-להים חשבה לטובה – למען עשה כיום

30 . ראו: אררט (לעיל הערה 3), עמ' 220. השוו: י' אליצור, **שופטים** (דעת מקרא), ירושלים תשל"ו, עמ' קל"ו. השוו: ליכט (לעיל הערה 21), עמ' 195.

31 . ישנה בחז"ל אמירה מרחיקת לכת אף יותר: "אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן: ראוי היה יעקב אבינו לרדת למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו" (גמ' שבת פט ע"ב). כלומר, יעקב היה חייב לרדת למצרים-כדי לקיים את נבואת ברית בין הבתרים, וכדי שהוא לא ירד בעל כורחו, אלא מרצונו, התגלגל יוסף למצרים ומשך את אביו לשם.

הזה להחיות עם רב" (בראשית נ 20).

* דבריו של ישעיה הנביא על אשור: "הוי אשור שבט אפי, ומטה הוא בידם זעמי [...] (ישעיהו י 5 ואילך), מורים על כך, שמסע הכיבוש של אשור בישראל היה בשליחותו של ה' – כעונש לישראל. ממלכת אשור יוצאת להילחם בישראל מתוך שיקולים מדיניים משלה – "להשמיד [...] ולהכרית גוים לא מעט" (שם 7), אך במישור גבוה יותר היא כלי בידיו של הקב"ה להעניש את ישראל על מרידתם בו.

אררט וגור-אריה משלימים זה את זה:

אליבא דשניהם, מימש שמשון את ייעודו הלאומי, גם אם לא חפץ בכך. שניהם משתמשים במינוח, הנטול מהפואטיקה של אריסטו³² – כדי לאפיין את סוגת סיפורי שמשון. גור-אריה מזכירה מושגים כגורל וכסוף טרגי, כשם שאררט מזהה בסיפור שמשון סממני טרגדיה, שכן גיבורו עושה מעשה מביש, שבעקבותיו הוא מתעוור, וניתן ללעג ולקלס, אף כי לדעתו, הדברים אינם הולמים את סוגת הטרגדיה, אלא את הדרמה ההרואית.³³ שניהם מזהים יסודות טרגיים, אולם שוללים תפיסת-עולם יוונית, אשר לפיה גורל האדם אינו הפיך, שאין לה דבר וחצי-דבר עם העולם המקראי.

לגישה זו שותף גם יהודה איזנברג:³⁴ בהתייחסו לאשתו הראשונה של שמשון, הוא קובע, כי "ההשגחה מובילה את שמשון לבחור באשה פלשתית כדי לסכסך בינו ובין הפלשתים, אבל שמשון בוחר בפלשתית מרצונו ובגלל תאוותו". כך – גם ביחס לאשה השנייה, הזונה. ירידתו לעזה "בשליחות תאוותו הייתה, ולא בשליחות ההשגחה". כך – גם ביחס לדלילה. רק בתפילתו האחרונה מתגלה שמשון, לדעתו, כאיש מאמין וכלוחם לאומי, המזכיר שלוש פעמים בפסוק אחד את שם ה' (טז 28).

גישתם של אררט וגור-אריה ואיזנברג שונה לחלוטין משיטת ביקורת המקרא, הטוענת, שסיפור שמשון היאמיטי אינו הסיפור המופיע במקרא, ושהמספר המקראי, מסיבות שונות, כתב סיפור, שמעולם לא היה, וממילא, לאורך כל פרקי שמשון קיימים שני סיפורים מקבילים, החיים בכפיפה אחת.

אררט, גור-אריה ואיזנברג אינם שותפים לעמדה זו:

לשיטתם, נבחר שמשון עוד בטרם נולד להיות כלי הנקמה של הקב"ה בפלשתים, אולם אין הכוונה, שהוא פעל לאור שליחות זו, או שהיה מודע לה. הוא פועל לפי רצונותיו ודחפיו הפרטיים. הקב"ה יודע את צפונות-לבו של שמשון, והוא מכניס בלבו את התשוקה לבנות פלשתים – בידועו, שהחיבור בין מזגו של שמשון וכוחו לבין התרבות הפלשתית – יביא למסכת של נקמות, שהוא יבצע בפלשתים.

מעשי שמשון היו אם כן על רקע אישי, כפי שאכן משתקף בסיפור עצמו, אולם 'המספר המקראי', שעל-פי המסורת היה שמואל הנביא,³⁵ יודע, כי ברובד הנסתר של הסיפור הגלוי,

32. ראו: ש' הלפרין, על ה"פואטיקה" לאריסטו, תל-אביב תשל"ה, עמ' 82-133.

33. ראו: נ' אררט, הדרמה במקרא, ירושלים תשנ"ז, עמ' 152.

34. ראו: י' איזנברג, 'שופטים י"ג-ט"ז – שמשון: שופט או גיבור?', אוהור ב-2 במאי, 2010, מתוך <http://www.daat.ac.il/daat/tanach/melech/21.htm>

35. בבא בתרא יד ע"ב.

הארצי, מסתרת יד ה', המכוונת את ההיסטוריה.

לפי גישה זו, לא הייתה לשמשון שום אסטרטגיה ותכנית, הוא פעל מתוך דחף רגעי של יצר נקמה. לשמשון לא הייתה מטרה מעבר לרצונו לנקום ולהתל בפלשתים שהרעו לו. אשר לאישיותו, לפי גישה זו, 'התכנית הא-להית' הייתה, שמשון יסתבך עם הפלשתים וייגרר למלחמה אתם. נראה אפוא, שאחת הסיבות לבחירה בשמשון היא אישיותו ה"הוללת והפוחזת", אשר בגללה הוא הסתבך עם בנות הפלשתים פעם אחר פעם, וכך הוא נגרר למלחמותיו האישיות. מגישה זו עולה, כי שמשון לא נתפס על-ידי בני עמו כשופט וכמנהיג.

חתימה

בתשובה על שאלת המחקר, שביקשה לברר, מה הניע את שמשון להילחם בפלשתים: סיבות אישיות, הכרוכות בו בלבד, או לאומיות, הקשורות בגורל עמו – נבחנו שלוש שיטות פרשניות: (א) 'שיטת ההסוואה' אשר לפיה נקט שמשון אסטרטגיה מתוכננת לפרטיה; (ב) שיטה, אשר הבחינה בין שמשון הראלי ובין שמשון המיתי-אגדי; (ג) שיטה, אשר תלתה את מהלך האירועים באלוקים, ולא בשמשון.

לא נמצאה אפוא תשובה חד-משמעית על שאלת המחקר. יש הרואים את שמשון כפועל מתוך מניעים אישיים גרידא, ויש הרואים אותו כמנהיג לאומי, הפועל להצלת עם ישראל מיד אויביהם, הפלשתים.

עם זאת, 'שיטת ההסוואה', אשר לפיה פעל שמשון בסתר ממניעים לאומיים, ובגלוי – ממניעים אישיים – מיישבת על הצד הטוב ביותר את כל הבעיות שהועלו במחקר: מבחינה זו היא עולה על השיטות האחרות. היא גם מעמידה את שמשון במקום מעצים יותר, שכן פעל מתוך מודעות ברורה וכאסטרטג יוצא-דופן.

גם השיטה, המציבה את ה' כמניע 'עלילות שמשון', משכנעת למדי, כי זו, כידוע, דרכו של מקרא בסוגיות רבות.

שתי השיטות הללו מקובלות על חוקרים רבים, ובתוכם שלומי אמוני ישראל, ובעצם, הן קרובות זו לזו, שכן יד אלוקים מכוונת את שמשון, המודע לשליחותו, לפי 'שיטת ההסוואה', וגם את שמשון, שהיה מעדיף לוותר עליה, לפי השיטה השלישית.

השיטה, המבחינה בין יסודות ראליים למיתיים – מיישבת באופן חלקי בלבד את שאלות-המשנה, הנובעות משאלת המחקר.

סוגיה זו הותירה רושם רב גם על אמנים ויוצרים: בשניים מהם, אשר יוזכרו להלן ברמז, נדון בהרחבה במחקר משלים.

מעיון בסונטה מאת יעקב כהן, "שמשון"³⁶ עולה, לכאורה, הבחירה בפעילות, שמקורה ביעדים

36. ראו: י' כהן, 'שמשון', מ' שקד (עורכת), **לנצח אנגד: המקרא בשירה העברית החדשה**, א: אנתולוגיה, תל-אביב תשס"ה, עמ' 192.

לאומיים, אולם זו אינה אפשרית, כי 'הלאום' אינו חפץ בכך. זהו המצב הטרגי, אשר בו נמצא שמשון השופט. הוא, כנראה, המצב הטרגי, אשר בו נמצא נמענו הישיר של השיר (ז'בוטינסקי), וכנראה, גם המצב, שנתנסו בו מנהיגים לא מעטים של בני לאום "קפופי מעל".

בסונטה, "אדם רואה ללבו",³⁷ נוטל אורי צבי גרינברג את שמשון המקראי, המתבודד בסעיף סלע עיטם – בעיקר אל מחוזות אוניברסליים על-זמניים – הרחק מעבר לציוני-זמן ומקום היסטוריים, אישיים או לאומיים. כמו בסונטה של כהן, גם בסונטה זו אין האני-השר פועל במובן הפיזי של המילה; הוא נעצר במהלכו, מתבונן בעברו והופך מודע ללבדיותו – בין שהוא יחיד בין שהוא עם.

37. ראו: א"צ גרינברג, **כל כתביו**, יג, בעריכת ד' מירון, ירושלים תשנ"ח, עמ' 53.